

Posudek disertační práce

Temporální a spektrální struktura českých explozív,
kterou předkládá k obhajobě Mgr. Pavel Machač

Autor si zvolil ke zpracování téma, které je aktuální, přínosné pro charakteristiku fonetické stránky češtiny; své analýzy staví na rozsáhlém, důmyslně shromážděném materiálu, který navíc zpracovává z dvojího, vzájemně dosti odlišného hlediska. V obojím případě jde o zpracování vlastností českých explozivních souhlásek.

Pozornosti si zaslouží poměrně podrobný popis výběru, zpracování a analýzy řečového materiálu. Jak známo, při zavedení většího počtu hledisek velmi rychle roste objem zpracovávaných položek. Toho si je autor vědom a předesílá přehled potřebných předpokladů pro zaměření svého zkoumání. Důsledně provádí tu i v pozdějších stadiích práce zevrubnou tabelaci dokladů i průběžných výsledků, případně tam, kde je to namístě, i časté grafické znázornění.

Při volbě položek pro analýzu volí jednak projevy mluvené, které zde charakterizuje jako „projevy nečtené s pokud možno s vysokým stupněm spontaneity“. I když se může zdát tato charakteristika poměrně neurčitá, dobře materiál odlišuje od „projevů čtených“. Je tu třeba říci, že tu jde o obecnou charakteristiku způsobu projevu, nikoli podrobnější instrukci před záznamem. Označení „semispontánní řízené“ je rovněž vhodné, byť méně transparentní. Čerpání z foneticko-akustické databáze češtiny je výhodné. Vyřazení deformovaných explozív z celkového souboru je logické. Jistě lze plně akceptovat soubor všech „Omezení při výběru...“, upozornil bych však na to, že jde o omezení dvojího druhu – omezení sub f) – j) předpokládají subjektivní hodnocení (nepřirozené..., v níž by nebyly v plné míře...neodpovídající kvalitou), jde tu ale o zajištění

dostatečné míry srovnatelnosti, již lze dosáhnout náročným a jistě často zdlouhavým výběrem.

U zvukového materiálu typu „projevy čtené“ respektoval autor stejná omezení, o nichž už byla zmínka, šlo přitom o věty sestavené podle daných požadavků. Důležitá je tu – jako ostatně u všech zkoumáních obdobného typu – přesná instrukce před začátkem zvukového záznamu. Pokyny, které autor uvádí, jsou poměrně náročné, avšak hned v příštím odstavci se dovídáme, že při záznamu šlo o velmi kvalifikované mluvčí. Při případném pokračování tohoto výzkumu by možná stálo za úvahu, zda slovní sekvence ve tvaru otázky nemohou mít rušivý vliv na souhláskové okolí. Při volbě slovních sekvencí autor vhodně zvažuje i riziko únavy i stereotypu.

Při vyhodnocování naměřených hodnot autor přihlíží ke statistické významnosti údajů; v příslušné části podává ostatně dostatečně obsáhlý výklad o použitém statistickém aparátu. Jen velmi stručně uvádí údaje o použitých technických postupech – lze tu předpokládat, že počítačový program Praat, uváděný v seznamu pramenů, patří dnes již k běžné technické výbavě fonetických pracovišť. Většinu drobné mravenčí práce ani celkové vyhodnocení výsledků ovšem program neudělá. Autor tu musil vynaložit značné úsilí na zvládnutí rozsáhlého množství výsledků, připravit jeho vhodnou a srozumitelnou prezentaci – uvedl bych hned, že s úspěchem.

Za užitečnou koncepci tu pokládám užití pojmu „hláskové rysy“, které autor zavedl již dříve. V předložené práci podává potřebný výklad a aplikaci na zpracovávanou problematiku, především při určování hranic segmentů.. Celkově pokládám úvodní partii práce za vítaný přínos k metodickým postupům popsaného, případně i obdobného výzkumu v příbuzné oblasti. Rovněž se tu nabízí možnost plynule navazujícího pokračování ve výzkumu, vedeného autorem nebo jeho následovníky.

Temporální a spektrální hodnocení explozív reprezentuje dva odlišné způsoby hodnocení, které nejdou proti sobě, nýbrž probíhají paralelně, liší se však výrazně formou vyjádření. První způsob navazuje na starší údaje vycházející již od prací Chlumského z první čtvrtiny minulého století. Numerické hodnoty, které uvádějí jednotliví badatelé, se dosti výrazně liší: jde tu o odchýlnou volbu výchozího materiálu, jeho typu. Opět poukazují na podrobný popis metodického přístupu, který autor

uvádí již v úvodu práce. Výsledky současného velmi podrobného zpracování se dobře přibližují již tradičně uváděným hodnotám, které našel Chlumský.

Vedle podrobné tabulace zjištěných hodnot užívá autor důsledně grafické znázornění; v grafech užívá často jako vhodné vodítko barevné odlišení. U spektrálního hodnocení šlo o statistický popis šumu u neznělých explozí, a to podle již zmíněných spektrálních momentů. Tento způsob aplikace na hodnocení explozí u nás dosud použit nebyl. Statistické momenty jako spektrální těžiště, směrodatná odchylka spektra, sešikmenost spektra (kosost) a špičatost se tu vhodně uplatňují. Projevuje se jistý (korelační) vztah mezi spektrálním těžištěm a místem artikulace, vypovídací schopnost dalších spektrálních momentů je slabší, nikoli však zpochybnitelná. Zkoumání spektrálních momentů bude patrně i v budoucnosti použitelným nástrojem.

Bylo by jistě pochybné pokládat předložené výsledky zkoumání temporální a spektrální struktury za uzavřené. I když autor plně dosáhl hlavních cílů svého výzkumu v oblasti temporální, naznačuje ve své práci více cest, kterými by se mohl a měl ubírat další výzkum. V oblasti spektrálního rozboru je statistický popis explozivního šumu u neznělých explozí – spektrální momenty byly hodnoceny ve zvolených kontextech. Zvukový materiál, který autor použil pro své analýzy, je velmi rozsáhlý. Jak uvádí v závěru, bylo analyzováno téměř tisíc explozí z projevů dvojího typu. Na jejich základě se v závěru práce (s. 142) zcela jistě podařilo „zajistit dostatečnou míru srovnatelnosti zvukového materiálu a vyloučit faktory, které by mohly zkreslit konečné výsledky.“ I takto skromně vyjádřeného požadavku na shrnutí celkových výsledků podrobuje autor rozsáhlým úvahám (diskusi) nadějně zkoumání spektrální struktury. Autora jistě neponechá v klidu “výzkum spektrálních momentů v češtině je v počátcích a bude užitečné jej prohloubit dalšími analýzami a metodami.“ O tom jistě nelze pochybovat. Pochybovat nelze ani o rozsáhlé a uvážené práci, přinášející mnoho konkrétních poznatků. Zvláště je třeba ocenit, jak jsem se zmínil již na začátku svého posudku, a o čem se autor vyjadřuje na s. 151: „V této práci jsme vytvořili jistý metodický základ, který hodláme s určitými modifikacemi využít při plánovaném popisu temporálních vlastností dalších typů konsonantů i vokálů.“

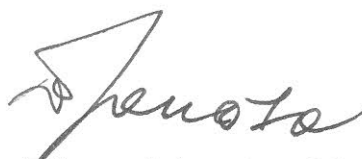
Autor každé tak objemné a závažné práce pochopitelně pomýšlí i na výzkum budoucí. Lze doufat, že i tu bude autor ve své práci stejně úspěšný.

Závěrem shrnuji:

Autor výstižným a přehledným způsobem shrnul a popsal dosavadní výsledky svého bádání o temporální a spektrální struktuře českých explozív. Práci doplnil plnou tabelací výsledků, na něž lze v budoucnosti navázat. Předložená disertace je dobře rozvržena, a pečlivě i vynalézavě pojednána. Je nesporným přínosem pro fonetiku češtiny.

Jednoznačně doporučuji, aby předložená významná práce byla přijata jako disertační práce k obhajobě.

V Praze dne 1.6.2006

Prof.em. PhDr. Přemysl Janota, CSc.